

ФІЛОСОФІЯ

УДК 37.035 (091) (477)

Олег Бояринцев

ІДЕЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Зі здобуттям незалежності України поновилися спроби створити нову систему патріотичного виховання на національній основі, що знаменував сучасний етап розвитку патріотичних ідей та їх імплементації у виховання молоді. Так, були розроблені державні документи, спрямовані на реалізацію національних, громадянських та патріотичних цілей. Серед найбільш значущих документів такі: Національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Концепція демократизації українського виховання», «Концепція патріотичного виховання учнів», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» та інші.

Кожна людина любить свою Батьківщину, але кожна по-своєму. Спроби втиснути це різноманіття найінтимніших людських почуттів, думок, настроїв в обов'язкові рамки партійно-класового підходу призвели до офіційної «консервації» патріотичних дій і вчинків, відступ від яких трактувалося як прояв «інакомислення» і піддавалося різкому засудженню з боку адміністративно-партійних органів.

Аналізується історична генеза ідеї патріотизму від часів першої української держави і до наших днів, а саме, виділяються джерела патріотичного виховання молоді: усна народна творчість, літературна спадщина героїки далеких предків, філософсько-літературні твори перших українських державників, філософсько-педагогічна спадщина козаччини, конструктивна педагогіка радянського періоду, науково-культурологічний доробок педагогіки періоду української незалежності; автор підкреслює тяглість ідеї патріотизму, її конструктивність на всіх етапах життєдіяльності українського суспільства, також звертається увага на часи незалежності нашої держави, коли відбувались спроби створення нової системи патріотичного виховання на основі національності і було названо сучасним етапом під час якого було створено і розроблено документи спрямовані на реалізацію громадянських, патріотичних та національних цілей.

Ключові слова: людина, культура, держава, громадянин, патріотизм, освіта, виховання, молодь.

С получением независимости Украины возобновились попытки создать новую систему патриотического воспитания на национальной основе, что знаменовал современный этап развития патриотических идей и их имплементации в воспитание молодежи. Да, были разработаны государственные документы, направленные на реализацию национальных, гражданских и патриотических целей. Среди наиболее значимых документов такие:

Национальная программа «Образование» («Украина XXI века»), «Концепция гражданского воспитания личности в условиях развития украинского государства», «Концепция воспитания детей и молодежи в национальной системе образования», «Концепция демократизации украинского воспитания», «Концепция патриотического воспитания учеников», «Концепция гражданского воспитания личности в условиях развития украинской государственности» и другие.

Каждый человек любит свою Родину, но каждая по-своему. Попытки втиснуть это многообразие найинтимнейших человеческих чувств, мыслей, настроил в обязательные рамки партийно классового подхода привели к официальному «консервированию» патриотических действий и поступков, отступление от которых трактовалось как проявление «инакомыслия» и поддавалось резкому осуждению со стороны административно партийных органов.

Анализируется исторический генезис идеи патриотизма со времен первого украинского государства и до наших дней, а именно, выделяются источники патриотического воспитания молодежи: устное народное творчество, литературное наследие героики далеких предков, философско-литературные произведения первых украинских государственных деятелей, философско-педагогическое наследие казачества, конструктивная педагогика советского периода, научно-культурологическое наследие педагогики периода украинской независимости; автор подчеркивает преемственность идеи патриотизма, ее конструктивность на всех этапах жизнедеятельности украинского общества, также обращает внимание на время независимости нашего государства, когда происходили попытки создания новой системы патриотического воспитания на основе национальности и назвали современным этапом в ходе которого был создан и разработан документы направлены на реализацию гражданских, патриотических и национальных целей.

Ключевые слова: человек, культура, государство, гражданин, патриотизм, образование, воспитание, молодежь.

Attempts to create the new system of patriotic education on national basis recommenced with the receipt of independence of Ukraine, that signified the modern stage of development of patriotic ideas and their implementacii in educations youths. Yes, state documents, directed on realization of national, civil and patriotic aims, were developed. Among the most meaningful documents such: National program «Education» («Ukraine of XXI age»), «Conception of civil education of personality in the conditions of development of the Ukrainian state», «Conception of education of children and young people in the national system of education», «Conception of democratization of Ukrainian education», «Conception of patriotic education of students», «Conception of civil education of personality in the conditions of development of the Ukrainian state system» et al.

Everybody loves the Motherland, but each one's own way. Attempt to squeeze this variety of nayintimnishikh of human senses, ideas, influenced in obligatory scopes party class approach resulted in the official «canning» of patriotic actions and acts, retreat from which was interpreted as a display of «dissidence» and added sharp conviction outside administrative party organs.

Historical genesis of the idea of patriotism from the First Ukrainian state to the present day was analyzed, namely, patriotic education sources of youth were

highlighted: folklore, literary heritage of heroic ancestors, philosophical and literary works of the first Ukrainian state creators, philosophical and pedagogical heritage of the Cossacks, constructive pedagogy of the Soviet period, scientific and cultural achievements of pedagogy in the period of Ukrainian independence; author emphasizes the continuity of the ideas of patriotism and its constructivism at all stages of life of Ukrainian society, he also draws attention to the days of independence of our country, when there were attempts to create a new system of patriotic education based on nationality and was named contemporary stage in which instruments aimed at implementing civic, patriotic and national goals were created and developed.

Keywords: *human, culture, state, citizen, patriotism, education, upbringing, youth.*

Постановка проблеми. Сучасне розуміння суті патріотизму та патріотичного виховання молоді багато в чому обумовлене традиціями української філософської, педагогічної та соціальної думки. Незважаючи на наявні наукові розвідки у сфері філософсько-освітніх та педагогічних дослідженнях проблеми та системний аналіз потребують на сьогодні вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем патріотичного виховання зверталися такі видатні педагоги і мислителі як Г. Сковорода, О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, О. Огієнко, Я. Чепіга, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський ряд інших педагогів. Означені вчені розглядали цю проблему як одну з головних завдань функціонування та розвитку системи освіти та національного виховання. Педагоги послідовно обстоювали принцип виховання свідомого громадянина, який будучи патріотом своєї Батьківщини, водночас толерантно ставиться до інших країн і культур.

Мета написання статті. Проаналізувати патріотичне виховання та його ідеї в історичному розрізі вітчизняної освіти і педагогічної думки, яке постійно змінюється у зв'язку з розвитком демократичного суспільства, а також визначити потенціал та тенденції подальшого розвитку патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи історичні, культурологічні та історико-педагогічні джерела патріотичного виховання молоді, варто виділити такі серед них, як 1) усна народна творчість; 2) літературна спадщина героїки далеких предків; 3) філософсько-літературні твори перших українських державників; 4) філософсько-педагогічна спадщина козаччини; 5) конструктивна педагогіка радянського періоду; 6) науково-культурологічний доробок педагогіки періоду української незалежності.

Першим (і головним) джерелом патріотичного виховання молоді є усна народна творчість. Пісні, билини, притчі, казки, легенди, міфи, прислів'я, приказки тощо передають дітям та молоді патріотичний пафос епохи, залучають їх до історії, героїки дідів і прадідів. Патріотичний зміст творів народного фольклору утримує, насамперед, два головні елементи: любов до Батьківщини та готовність стати на її захист. У легендах, казках, билинах завжди звеличувалися та оспівувалися звитяги народних героїв задля рідної землі, задля свого народу (наприклад, билини про Іллю Муромця, Добриню Нікітича, Олексія Поповича, Дуная Івановича). В цих творах основний акцент зроблено на вихованні у дітей любові до Батьківщини, відданості рідній землі, гордості за її силу та могутність; любові до свого народу, шану його звичаїв, силу духу, працьовитість, милосердя, чесність тощо.

Другим джерелом розвитку та виховання патріотичних ідей є філософсько-педагогічна спадщина періоду виникнення та становлення держави Київської Русі (IX-XIII ст.). Молоді покоління за часів Київської Русі виховувалися на героїчних традиціях народної мудрості, на прикладах справ дідів і прадідів, на зразках вітчизняного лицарства, патріотичних справах князів. Однією з найбільш дієвих і плідних ідей цього періоду була ідея вітчизняного єднання і згоди. Саме на неї наші пращури рівнялися і дбайливо зберігали в серцях як символ Батьківщини. Цю ідею доповнював ідеальний образ князя, який був втіленням любові до Батьківщини і ґрунтувався на певних уявленнях про честь і сором. Поняття честі полягало в тому, щоб бути готовим «на ратний чин», бути готовим жертвувати своїм життям не тільки за свою честь, а й за честь всієї Руської землі. Як зазначає Д. Ліхачов: «Патріотизм був не тільки обов'язком, ай переконанням руських князів» [*Лихачев, 1970: с.49*]. Ідея захисту (саме захисту, а не захоплення чужих земель) була провідною в пам'ятках давньоруської писемності. Найстрашнішим злом вважалося забуття і пограння інтересів рідної землі. Зло – це те, що несло їй збиток і розорення. У «Повісті временних літ» по Лаврентіївському списку вміщено твір князя Володимира Мономаха, відомий під назвою «Повчання дітям» (1096). Автор словом і ділом бореться із зловживаннями феодальної силою і владою, свято виконуючи свій обов'язок не давати нікого в образу: «Куди б ви не тримали шлях по своїх землях, не давайте отрокам заподіювати шкоду ні своїм, ні чужим, ні селам, щоб не стали проклинати вас» [*Дмитриев, Лихачев, 1978: с. 401*].

Ідея згуртованості народу, служіння загальнонаціональним інтересам проходить через всі твори Київської Русі, але найбільш глибоке втілення вона знаходить в «Повісті временних літ» (бл. 1113 р.) і «Слові о полку Ігоревім» (бл. 1187). Давньоруські автори з любов'ю розповідають про рідну землю, прославляють борців за єдність, засуджують міжусобиці, що грають на руку ворогам: «Навіщо губимо Руську землю, самі між собою влаштовуючи чвари? ... А половці землю нашу несуть нарізно і раді, що між нами йдуть війни» [Дмитриев, Лихачев, 1978: с. 249]. Усобиці в зображенні літописців – страшне зло, коли батько виступає проти сина, син проти батька, брат проти брата. Згідно з їх твердженням, міжусобні війни призводять не тільки до ослаблення Русі, ай породжують злочини.

Найбільш повно патріотичні ідеї цього періоду викладені у «Повчанні» Володимира Мономаха, де висувуються, актуальні і нині, для можновладців норми високої гуманності у відношенні до підвладного населення: «Всього ж більш убогих не забувайте, але наскільки можете, під силу годуйте і подавайте сироті та вдовиці виправдовуйте самі, а не давайте сильним губити людину. Ні правого, ні винного не вбивайте і не наказуйте убити його; якщо і буде винен смерті, то не губіть ніякої християнської душі» [Дмитриев, Лихачев, 1978: с. 399].

Давньоруські літописці називали Мономаха «страждальником» за рідну землю, великим патріотом, який, «які сонце промені пушая», мужньо оберігав і ласкаво освітлював її. Князь був твердо переконаний у тому, що саме єдність народу містить в собі силу і міць, що сприяють зміцненню свободи і незалежності Руської землі. Тому, усвідомлюючи небезпеку питомо-церковної формули «каждо так держить отчину свою», Володимир Мономах виступає ініціатором патріотичної тези, проголошеної на Любецькому з'їзді у 1097 році: «Так відтепер об'єднаємося єдиним серцем і будемо триматися Руської землі ...» [Дмитриев, Лихачев, 1978: с. 249].

У період татарської навали і феодальної залежності від Орди, ідея Вітчизни допомогла долати місцеві інтереси удільних князівств Русі. Ця ж ідея змусила духовного письменника й оратора Серапіона Печерського шукати причини суспільних лих не тільки в руйнуванні татаро-монголами Руської землі, а й у внутрішніх негараздах своїх співвітчизників. Серапіон прямо заявляв, що «ворожнеча подужала», «злоба премогла в людях». Заклики до покаяння, що звучали в словах Серапіона, зливалися з гнівним засудженням, кликали до боротьби, до згуртування сил, до звільнення. «Відчепіться від зла і

створить добро», – закликав Серапіон Печерський [Дмитриев, Лихачев, 1981: с. 447].

Наступним (третім) джерелом розвитку ідей патріотичного виховання є себе літературно-педагогічна спадщина від звільнення від татаро-монгольських загарбників до періоду українського національного Відродження (XIV-XVIII) включно. Визначальними обставинами при цьому були формування та розвиток двох держав на українських землях: Галицько-Волинської держави і Козацької республіки. В літературі зазначеного історичний період значна увага приділяється формуванню у молодого покоління таких національних рис: любові до Батьківщини, поваги до героїчного минулого та звитяг пращурів, бажання стати до захисту свого народу та рідної землі. Поряд з народними традиціями патріотичного виховання у формування патріотизму молоді значну роль відіграли діячі тогочасної культури, освіти та педагогічної думки Памво Беринда, Іван Борецький, Максим Грек, Арсеній Еласовський, Лаврентій та Стефан Зизанії, Захарій Копистецький, Олександр Митура та інші. Їхня культурно-освітня діяльність мала значний вплив на культурне життя на українських землях, а з часом відіграла важливу роль у духовному відродженні України та поширенні ідей поваги до Батьківщини. Серед видатних синів української землі, істинних захисників честі та слави Батьківщини та народу варто згадати козацьких гетьманів та кошових отаманів – Д. Байду-Вишневецького, І. Богуна, І. Виговського, О. Шашкевича, П. Дорошенка, С. Кішку, І. Мазепу, С. Наливайка, П. Сагайдачного, Б. Хмельницького та цілу плеяду інших.

Зусилля учених мужів того часу також були спрямовані на розв'язання життєвоважливої задачі яка була актуальною для українського народу – визволення Батьківщини від завойовників. Серед відомих патріотів згадаймо постаті Івана Борецького, Петра Могили, Мелетія Смотрицького, чия діяльність неможлива без почуття любові до Батьківщини, до свого народу. Їх невтомна праця відіграла принципову роль у формуванні національної самосвідомості українського народу, сприяла виховуванню патріотизму молоді та волі до звільнення, зміцнювала позиції православної церкви.

У педагогічній думці XVII ст. проблема патріотичного виховання молоді ґрунтовно розкрита у творах видатного мислителя Г. Сковороди: «Вдячний Еродій», «Байки Харківські» тощо. Можна стверджувати, що патріотичне виховання в той період було спрямоване на формування особистості, що мала такі якості як

мужність і справедливість, для якої якої боротьба за процвітання рідної землі була не менш важливою ніж прагнення до праведного особистого життя. При цьому помітного значення набувають такі патріотичні риси, як свобода, слава, честь, гідність.

В період українського Відродження провідними рисами патріотичного виховання були: віра в Бога; віра у втілення вищої справедливості; бажання укріплення православної віри; любов до рідної землі; збереження цілісності та незалежності України; беззавітне служіння державі і національним інтересам; боротьба за честь, славу і волю України; патріотичне виховання дітей на кращих традиціях українського народу, в національному дусі.

Четверте джерело формувалось в період, який ввійшов в історію як період українського національно-політичного відродження і становлення української політичної нації (XIX ст. – початок XX ст.). Принципово вплинули на хід і розвиток українського ренесансу творчість М. Гулака, М. Костомарова, П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка, В. Антоновича, Б. Грінченка, М. Драгоманова, Л. Українку, М. Шашкевича та багатьох інших.

Події соціально-економічного і політичного характеру перших десятиріч XX ст. створили сприятливий ґрунт для нових ідей формування свідомого українця через виховання патріотизму. Для педагогічного розуміння суті патріотичного виховання молоді важливими є праці ряду українських вчених початку XX ст., серед них: Г. Ващенко, М. Грушевський, І. Огієнко, С. Русова, Я. Чепіга та інші. У перші десятиліття XX ст. розпочинається відновлення українського національного шкільництва. Водночас з'являються громадські педагогічні утворення, наприклад мережа «Просвіт» [Малюта, 2005].

Отже, в період XIX – початок XX ст. характерними рисами патріотичного виховання були: любов до Вітчизни, за яку людина «терпить муки» і, за потреби, «іде на смерть», до свого народу, до його духовної та культурної спадщини, до свого краю, рідної природи, до української мови, історії, культури; повага до родинних та до національних традицій; служіння Богові, що не лише є Правдою, Красою, і Справедливістю у вищому розумінні, але й покровителем України.

П'яте джерело розвитку ідей патріотичного виховання молоді сформувалось в період існування України у складі колишнього СРСР. У розвитку України на початку XX ст. відбулись бурхливі соціально-політичні зміни, що мали суперечливий перебіг та наслідки, які докорінно вплинули на подальші зміни в розумінні

патріотичних ідей загалом, і патріотичного виховання молоді, зокрема. Так, в умовах приходу до влади Рад та створення першої в світі соціалістичної держави Союзу Радянських Соціалістичних Республік, патріотичні ідеї та практика їх формування у молодого покоління набули нових форм та змісту. Головною метою патріотичного виховання стало формування радянського соціалістичного патріотизму. У педагогів цього періоду – А. Луначарського, Н. Крупської, А. Макаренка, М. Покровського, В. Сухомлинського та інших – чітко і послідовно простежується ідея формування людини нової якості – господаря і будівничого соціалістичного життя. І, насамперед, така людина з необхідністю мала бути добре підготовленою до життя та праці для радянської Батьківщини. Не зважаючи на значну ідеологізацію проблеми, ряд ідей, обґрунтованих педагогами цього періоду, мають важливе значення і для сьогодення. Серед них – ідея патріотичного виховання засобами краєзнавства, участі у продуктивній суспільно корисній праці, підготовки до захисту вітчизни, спортивно – оздоровчі та культурно-мистецькі заходи тощо.

Дослідники вказують як на позитивні та і на негативні риси, які були притаманні патріотичному вихованню молоді в цей період. До позитивних найчастіше відносять любов країни і народу, бажання активно відстоювати їх інтереси; постійну готовність до захисту Вітчизни зі зброєю в руках; турбота про розквіт країни і власний трудовий внесок в цю справу; гордість за історичні перемоги та звершення; повага до героїв війни та праці; зміцнення інтернаціональної дружби та братерства між народами.

Серед негативних або суперечливих рис можна виділити цілковиту заідеалізованість освіти та виховання; підпорядкованість національних інтересів інтернаціональним; політика домінування російської мови та культури; применшення ролі «малої» батьківщини та рідного краю у порівнянні з роллю усього СРСР; вектор на формування нового типу людини – «радянської людини», що привело до нівелювання національної самобутності націй; часткове або повне ігнорування інтересів, традицій, народів Радянського Союзу; атеїстичне виховання, переслідування за віру в Бога. Загалом, питання про ставлення до радянського періоду в історії нашої Батьківщини є надзвичайно актуальним, тому що потреба в подоланні кризових, застійних явищ у нашому суспільстві загострила завдання критичного переосмислення минулого досвіду.

Однак, за справедливим зауваженням педагога В. Караковського, треба відмовитися від «прокурорського» розгляду

минулого... його треба вивчати, щоб не повторити грубих помилок [Караковський, 1993: с. 6].

Тому неправомірно і не історично руйнувати спадкоємність патріотичних почуттів, ділити патріотів на сучасних “цирих” і радянських «заідеологізованих», адже останні всупереч усім деформаціям колишнього суспільного ладу вірно служили своїй Батьківщині, принісши численні жертви в роки Великої Вітчизняної війни, а потім самовіддано трудилися нехтуючи особистими інтересами. Відтак, не заперечення, а критичне ставлення до минулого з метою вдосконалення суспільства в майбутньому має відрізнити сьогоднішні ціннісні орієнтири патріотичної свідомості.

В радянський період в умовах адміністративно-командної системи життєздатність патріотизму була значно зменшена внаслідок його повної підпорядкованості догматично-деформованій ідеології та відірваності від загальнолюдських моральних цінностей.

Кожна людина любить свою Батьківщину, але кожна по-своєму. Спроби втиснути це різноманіття найінтимніших людських почуттів, думок, настроїв в обов’язкові рамки партійно-класового підходу призвели до офіційної «консервації» патріотичних дій і вчинків, відступ від яких трактувалося як прояв «інакомислення» і піддавалося різкому засудженню з боку адміністративно-партійних органів.

Пропонована радянськими вченими теоретична модель патріотизму, суворо регламентувала процес патріотичного виховання учнів, відображала функціональний підхід і виконувала рекомендаційні форми роботи в обов’язкових рамках державних інструкцій, а тому не мала належного виховного ефекту.

Як справедливо було зазначено Р. Мирським, патріотичне виховання було перетворено в чисто ідеологічний чинник, містило в собі якусь фатальну впевненість: якщо ми захочемо, то ми і сформуємо – сформуємо полум’яних, які ні в чому не сумніваються, безмежно люблячих Батьківщину і беззавітно відданих справі соціалізму радянських патріотів. Більше того, при визначенні завдань патріотичного виховання категорично ставилася головна умова, яка передбачала, щоб у радянської людини любов до батьківщини Жовтня та землі, де вона народилася і виросла, гордість за історичні звершення першої в світі соціалістичної держави поєднувалася з пролетарським соціалістичним інтернаціоналізмом. Аналіз літератури з проблеми радянського патріотизму та патріотичного виховання показав, що об’єктом патріотичних почуттів радянських людей була багатонаціональна і єдина

соціалістичну Вітчизна. Розглядаючи цю проблему. В. Нахушев зазначав, що глибокі почуття до соціалістичної Батьківщини засновані на органічній єдності інтернаціонального та національного: немає людини, яка не відчувала б невикорінного почуття любові, прихильності до землі дідів і прадідів, до рідної культури, до своєї мови, традицій і звичаїв свого народу. Але в соціалістичному суспільстві, підкреслював В. Нахушев, це почуття переростає межі, окреслені національною приналежністю, наповнюється новим, інтернаціональним, загальнорадянським змістом [Нахушев, 1985: с. 133].

Таке хибне уявлення було досить широко поширене. Вважалося, що чим менше національного, тим краще для інтернаціонального, що шлях до все більшої інтернаціоналізації суспільного життя пролягає через механічне витіснення національного інтернаціональним, через «згортання» національного.

Зі здобуттям незалежності України поновилися спроби створити нову систему патріотичного виховання на національній основі, що знаменував *сучасний етап* розвитку патріотичних ідей та їх імплементації у виховання молоді. Так, були розроблені державні документи, спрямовані на реалізацію національних, громадянських та патріотичних цілей. Серед найбільш значущих документів такі: Національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Концепція демократизації українського виховання», «Концепція патріотичного виховання учнів», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» та інші.

Так, у педагогічній концепції «Патріотичне виховання учнів» зазначено, що однією із цілей української національної системи освіти та виховання є завдання пробудження і виховування в кожній дитині патріотичних якостей та цінностей: любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі, до рідної мови, культури, народу, пошану до його історичного минулого, національних традицій, звичаїв; глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації; активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів; боротьбу за підвищення духовності і добробуту всіх українців, представників національних меншин України; синівську любов до України – Батьківщини, готовність захищати від ворогів рідну землю, здатність

на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України; готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі і ворожі для нашого народу, Батьківщини. В «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» розглядаються завдання громадянського виховання.

Серед них є й таке: «формувати в молодого покоління почуття патріотизму, відданість їй водночас відчуття належності до спільноти» [*Концепція громадянського виховання..., 2000*].

У «Концепції національного виховання» задекларовані головні виховні завдання сучасної школи, а саме патріотичне виховання як основа духовного розвитку особистості, складова частина національного світогляду і поведінки дитини щодо ставлення до рідної країни, до всіх націй і народів, патріотичне загартування як могутній стимул у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства, формування високої етики міжнаціональних стосунків; розвиток моральних почуттів і рис поведінки, а саме: любові до Батьківщини, відданості їй, активної праці, спрямованої на примноження трудових традицій, звичаїв свого народу; шанобливе ставлення до історичних пам'яток, прагнення до зміцнення честі та гідності своєї держави; активна патріотична діяльність. У «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» вказані основні завдання родинного виховання [*Концепція виховання дітей..., 1996*]: забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, залучення дітей до народних традицій, рідної мови, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості; виховання поваги до законів, прав і свобод людини, розвиток громадянської і соціальної відповідальності.

Висновки. Здійснений аналіз показує, що на різних етапах розвитку суспільства мета, форми та зміст патріотичного виховання молоді постійно змінювалися. Проте в усі історичні часи людина не могла обійтися без патріотичних почуттів, переконань та дій, адже без них її життя не повне. Важливими вони є й для сьогодення. Глобалізація, інформаційна революція, інтенсифікація міжкультурних комунікацій не тільки не нівелює, але й посилює їх значення для людини як особистості і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

- Дмитриев, Лихачев, 1978* – Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы XI – нач. XII в.: [Сб. текстов Под. ред. Л А Дмитриева, Д. С. Лихачева]. – М.: Худож. лит., 1978. - 464 с.
- Дмитриев, Лихачев, 1981* – Памятники литературы Древней Руси: XIII век. / [Под.ред. Л. А. Дмитриева. Д. С. Лихачева]. – М.: Худож.лит., 1981. – 620 с.
- Караковский, 1993* Караковский В. А. Общечеловеческие ценности основа целостного учебно-воспитательного процесса / В. А. Караковский // Воспитание школьников. – 1993. – № 3. – С. 2.
- Концепція виховання дітей...,1996* – Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти /Інф. зб. М-ва освіти України. – 1996. № 13.– С.2-15.
- Концепція громадянського виховання..., 2000* – Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Постанова Президії АПН України від 19 квітня 2000 Протокол № 1-7/4-49. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.irpin.com/viddil/v4/d1.htm>
- Концепція національного виховання...* – Концепція національного виховання студентської молоді. Рішення Колегії МОН України від 25.06.09 року. Протокол № 7/2-4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/
- Лихачев, 1970* – Лихачев Д. С. Человек в литературе Древней Руси / Д. С. Лихачев. – М.: Наука 1970. - 180 с.
- Малюта, 2005* – Малюта О. В. «Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (друга половина XIX перша чверть XX ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Малюта Ольга Володимирівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К., 2005. 319 с.
- Нахушев, 1985* – Нахушев В. Ш. Социалистическое отечество и воспитание советского патриотизма / В. Ш. Нахушев // Научный коммунизм. 1985. № 4. С. 133.
- Философские проблемы теории..., 1988* – Философские проблемы теории и практики национальных отношений при социализме // Вопр. философии. – М., 1988. – № 9. – С. 30–33.

REFERENCES

- Dmytryev, Lykhachev, 1978* – Pamyatnyky lyteratury Drevney Rusy. Nachalo russkoy lyteratury XI – nach. KhII v.: [Sb. tekstov Pod. red. L A Dmytryeva, D. S. Lykhacheva]. – М.: Khudozh. lyt., 1978. - 464 s.
- Dmytryev, Lykhachev, 1981* – Pamyatnyky lyteratury Drevney Rusy: XIII vek. / [Pod.red. L. A. Dmytryeva. D. S. Lykhacheva]. – М.: Khudozh.lyt., 1981. - 620 s.
- Karakovsky, 1993* – Karakovskyy V. A. Obshechelovecheskiye tsennosty - osnova tselostnoho uchebno-voospytatel'noho protsessa / V. A. Karakovskyy // Voospytanye shkol'nykov. 1993. – № 3. – S. 2.
- Kontseptsiya vykhovannya ditey...,1996* – Kontseptsiya vykhovannya ditey ta molodi u natsional'niy systemi osvity /Іnf. zb. M-va osvity Ukrayiny. - 1996. – № 13.– S.2-15.
- Kontseptsiya hromadyans'koho vykhovannya..., 2000* – Kontseptsiya hromadyans'koho vykhovannya osobystosti v umovakh rozvytku ukrayins'koyi derzhavnosti.

- Postanova Prezydiyi APN Ukrayiny vid 19 kvitnya 2000 Protokol № 1-7/4-49. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://osvita.irpin.com/viddil/v4/d1.htm>
- Kontsepsiya natsional'noho vykhovannya... – Kontsepsiya natsional'noho vykhovannya students'koyi molodi. Rishennya Kolehiyi MON Ukrayiny vid 25.06.09 roku. Protokol № 7/2-4. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/*
- Lykhachev, 1970 – Lykhachev D. S. Chelovek v lyterature Drevney Rusy / D. S. Lykhachev. – M.: Nauka 1970. - 180 s.*
- Malyuta, 2005 – Malyuta O. V. «Prosvita» u formuvanni derzhavnyts'koho potentsialu ukrayins'koho narodu (druha polovyna KhIKh - persha chvert' KhKh st.): dys. kand. ist. nauk: 07.00.01 / Malyuta Ol'ha Volodymyrivna ; Nats. akad. nauk Ukrayiny, In-t istoriyi Ukrayiny. K., 2005. 319 s.*
- Nakhushev, 1985 – Nakhushev V.Sh. Sotsyalystycheskoe otechestvo y vospytanye sovet'skoho patryotyзма / V.Sh. Nakhushev // Nauchnyy kommunyzm. - 1985. – № 4. – S. 133.*
- Fylosofskyye problemy teoryy..., 1988 – Fylosofskyye problemy teoryy y praktyky natsional'nykh otnoshenyy pry sotsyalizme // Vopr. fylosofyy. – M., 1988. – № 9. S. 30–33.*

Надійшла до друку 20.06.2014.

УДК: УДК 94:[061.2:378.4(477-25) «1990/2000»]

Ігор Гайдасенко, Віталій Коцур

МОЛОДІЖНИЙ РУХ І МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1990-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Молодіжний рух в Україні у 1990-ті роки пройшов етап бурхливого розвитку. Важливою подією для нього стало проголошення незалежності України і проведення всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. З цього періоду значно збільшилася кількість молодіжних громадських організацій, посилилася їхня політизація. Більшість молодіжних структур перебували в опозиції до офіційної влади і боролися за відродження української державності. Із проголошенням незалежності України, молодіжні громадські організації перейшли до конструктивної співпраці з владою.

Молодіжний рух являвся опозицією до політико-владних структур, сприяючи своїми діями вирішенню як молодіжних, так і загальних соціальних проблем, а отримавши частину повноважень офіційної влади у сфері формування і реалізації державної молодіжної політики здійснив значний вплив на розвиток свідомості молоді. Від діяльності молодіжних громадських структур, їхньої суспільної значущості, підвищення політичної культури молоді залежав розвиток